

Fortepijono dalyko programų vaikų muzikos mokyklose vertinimas: tarp lūkesčių ir realybės

Giedrė Gabnytė

Anotacija. Edukologiniai neformalaus muzikinio ugdymo sistemos tyrimai atskleidė, kad šiandieninis ugdymas vaikų muzikos mokyklose yra sutelktas į būsimo muziko profesionalo rengimą. Tačiau profesinių specialybės studijų tasą renkasi tik 3% visų muzikos mokyklų baigusių moksleivių skaičiaus. Pastarųjų moksleivių profesinis parengimas leidžiantis sėkmingai tęsti mokslą Lietuvos ir užsienio muzikos mokyklose įrodo, kad vykdomo ugdymo turinyje vyrauja aukščiausi profesionalumo standartai, deja visiškai netinkami „likusiems“ 97 % moksleivių. Iki šiol Lietuvoje nėra sukurta sistema diferencijuojanti skirtingus moksleivių poreikius ir galimybes, leidžianti ugdytis tiek būsimiems profesionaliems muzikams, tiek ir turintiems saviraiškinį tikslą.

Straipsnyje pristatomas Lietuvos vaikų muzikos mokyklų žvalgomas fortėpijono, kaip dažniausiai pasirenkamo ir gausiausiai moksleivių lankomo dalyko programų vertinimas. Programų paskirties, krypties, tikslų, ugdymo turinio, gebėjimų, repertuaro ir kt. sričių vertinimas diferencijuoto ugdymo aspektu atskleidė šiandien vyraujančio ugdymo tendencijas ir galimas jo pokyčių prielaidas.

Tyrimo objektas – vaikų muzikos mokyklų fortėpijono dalyko programos.

Tyrimo tikslas – apibūdinti Lietuvos muzikos mokyklų fortėpijono dalyko ugdymo gaires, atspindėtas ugdymo programose

Tyrimo uždaviniai:

1. Pagal nustatytus kriterijus įvertinti 8 pagrindines vertinamų programų sritis;
2. Nustatyti programų krypties aiškumą diferencijuoto ugdymo aspektu.

Ivadas

Temos ištirtumas, aktualumas, problema. Pokyčių, naujovių poreikio nuotaikos XXI a. nepaliaujamai skverbiasi į visas socialines visuomenės gyvenimo sritis. Ne išimtis ir meninis muzikinis ugdymas. Šiandien „Meno raida gali būti vertinama kaip labai svarbi visuomenės potencialo charakteristika, išreiškianti visuomenės kūrybines galias, dvasingumą, intelektualumą, estetiškes orientacijas, gebėjimą per emocijų sukėlimą suvokti ir paveikti savo gyvenimo aplinką“¹. Pasak L. Viršilienės, meno pažinimas savo svarba jau prilyginamas matematiniam, moksliniam pažinimui². Tai suvokiant randasi poreikis analizuoti Lietuvos neformalaus muzikos mokymo sistemą, kuri buvo pradėta kurti XX a. penktąjį dešimtmetį, palengva kuriantis vaikų muzikos mokyklų tinklui, „kopijuojant“ rusišką vaikų muzikos mokyklų modelį. Ši sistema, išsamiai moksliai tyrinėti pradėta tik XXI a. pradžioje (J. Antanavičius³, A. Piličiauskas⁴, R. Aleknaitė - Bieliauskienė⁵, L. Viršilienė⁶, J.

¹ B. Melnikas, *Muzikos ir teatro menas: vadyba ir studijos Europos integracijos ir žinių visuomenės sąlygomis*: mokslinės konferencijos pranešimai // Lietuvos muzikos akademija kelyje į Europos aukštojo mokslo erdvę. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2003, p. 367

² L. Viršilienė, *Muzikinio ugdymo modelis nūdienos kontekste: mokymo ir auklėjimo sąveika* : mokslinės konferencijos pranešimai // Muzikinis ugdymas švietimo kaitos procese. - Kauno pedagogų kvalifikacijos centras, 2008, p. 76.

³ J. Antanavičius, *Lietuvos muzikinė kultūra: nūdienu ir ateities gairės*: mokslinės konferencijos pranešimai /// Dailė, muzika ir teatras valstybės gyvenime. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 1996, p. 185

⁴ A. Piličiauskas, *Muzikos pedagogika XXI amžiaus problemų erdvėje*: mokslinės konferencijos pranešimai // Lietuvos muzikos akademija kelyje į Europos aukštojo mokslo erdvę. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2003, p. 185 – 195

⁵ R. Aleknaitė – Bieliauskienė, *Mokymo skambinti fortėpijonu metodikos ir jų taikymo muzikos mokykloje tendencijos*: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai // XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 229 – 234

Šleinytė⁷, L. Dubosaitė⁸ ir kt.) ir iki šiol beveik netobulinta, realiai funkcionuoja daugiau nei penkiasdešimt metų ir vienareikšmiškai tarnauja muziko profesionalo rengimui. Tai rodo skaičiai: 2008 m. iš visų muzikos mokyklų baigusių moksleivių skaičiaus tik 3% rinkosi muziko specialybės studijų tasą, siekdami tapti muzikais profesionalais (G. Gabnytės vaikų muzikos mokyklose atlikto tyrimo rezultatai). Kadangi šių moksleivių profesinis parengimas yra gana aukšto lygio (tai įrodo sėkminga mokymosi tąsa aukštesiose Lietuvos ir užsienio muzikos mokyklose), galima teigti, kad šie moksleiviai buvo ugdomi pagal aukščiausius profesionalumo standartus siekiant meninio atlikimo perfekcijos. O 97% baigusių moksleivių neabejotinai buvo ugdomi pagal tuos pačius ugdymo standartus, kadangi Lietuvoje nėra sukurta sistemos, diferencijuojančios skirtingus moksleivių poreikius ir galimybes. 97% muzikos mokyklų ugdytinių, reikalinga muziko mėgėjo rengimo programa, kaip galimybė asmeniškai susipažinti su muzikos šedevrais ir menu ugdyti save⁹, atitinkanti šių dienų jauno žmogaus, norinčio muzikuoti savo džiaugsmui poreikius. Paklausus, pagal kokias programas dirba šiuolaikinis fortepijono pedagogas, išgirstamas šokiruojamas atsakymas, kad kai kurie pedagogai ligi šiol naudoja 1972 m. parašytas programas¹⁰ arba apskritai neturi jokių dalyko programų. Kitas svarbus šios problemos aspektas – galimas esamų programų krypties ribotumas, kurį atspindi programų turinys, iš esmės orientuotas į būsimo muziko profesionalo rengimą. Šią prielaidą patvirtina 2011 m. G. Gabnytės atliktas 10 Lietuvos vaikų muzikos mokyklų žvalgomasis fortepijono specialybės programų tyrimas.

Tyrimo metodikos pagrindimas. Tyrimas atliktas naudojant prof. L. Sajienės neformalaus švietimo ugdymo programų vertinimo gaires, jas adaptavus reikiamai muzikinio ugdymo gairių problematikai atskleisti. Lietuvos vaikų muzikos mokyklų fortepijono specialybės programos tirtos pagal tris pagrindinius kriterijus:

1. programos orientaciją pagal ugdymo turinį ir rezultatų pobūdį;
2. edukacinę *mokymosi* paradigmą¹¹, atspindinčią naujus mokymo principus, pakitusius mokymo tikslus, turinio, metodų, vertinimo sistemos kaitą (mokymosi paradigma pasirinkta akcentuojant žinių visuomenės svarbą, šiuolaikinės švietimo sistemos pokyčius, kurie pabrėžia laisvo, kūrybiško, visą gyvenimą besimokančio piliečio lavinimą, mokinio patiriamų emocijų, jausmų, kaip lemiančių mokinio savijautą ir įgyjamą patirtį, reikšmę);
3. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepciją*¹², bei *Muzikos mokyklų programinius reikalavimus*¹³

Minėti pagrindiniai vertinimo kriterijai programų vertinimo instrumente išskaidyti į 8 pagrindines vertinimo sritis, padėsiančias nustatyti programos pobūdį bei vykdomo ugdymo ypatumus pagal diferencijuoto ugdymo/si požymius:

⁶ L. Viršilienė, *Fortepijono specialybės pamokos: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai* // XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 247.

⁷ J. Šleinytė J., *Fortepijono pedagogas muzikos mokykloje: situacija ir veiklos plėtra* : mokslinės konferencijos pranešimai // Muzikinis ugdymas švietimo kaitos procese. - Kauno pedagogų kvalifikacijos centras, 2008, p. 70.

⁸ L. Dubosaitė, *Mokinių rengimas viešam pasirodymui: psichologiniai palaikymo būdai*: mokslinės konferencijos pranešimai // Žymiosios muzikos ir teatro asmenybės: jų veiklos projekcija Lietuvos kultūroje. - Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2009, p. 130.

⁹ E. Ignatonis, *Pianistų ugdymo dabartis ir XXI amžiaus vizijos* // Alma mater ir pianistai. – Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2010, p. 75.

¹⁰ L. Viršilienė, *Fortepijono specialybės pamokos: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai* // XXI amžiaus muzika ir teatras: paveldas ir prognozės. - Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, 2002, p. 248.

¹¹ Čiužas R. Jucevičienė P. Lietuvos mokytojų didaktinė kompetencija http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/Mokytoju_didaktine_kompetencija.pdf

¹² Neformaliojo švietimo koncepcija. Patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2005-12-30 įsakymu Nr. ISAK-2695

¹³ Muzikos mokyklos programiniai reikalavimai. Patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2002 05 30 įsakymu Nr. 986

1. Programos pavadinimas ir paskirtis;
2. Programos krypties aiškumas;
3. Mokymo programos tikslai;
4. Rezultatų pasiekimui numatomo ugdymo turinys;
5. Repertuaras;
6. Siekiami gebėjimai;
7. Rezultatų vertinimo kriterijai;
8. Materialieji, žmogiški ir didaktiniai mokymo programos ištekliai.

Šios sritys vertintos trimis formuluotėmis: *visiškai atitinka kriterijus, iš dalies atitinka, neatitinka*.

Tyrimo rezultatai. Tyrime dalyvavo 10 įvairių Lietuvos miestų vaikų muzikos mokyklų fortepijono skyrių programos: 6 didmiesčių, 4 mažų Lietuvos miestelių programos. Vertintų programų išleidimo metai: 2002 (2), 2005, 2007, 2009 (2), 2010 (2), dviejose programose išleidimo metai nėra nurodyti.

Vertinant *programų pavadinimo ir paskirties* aiškumą kriterijų neatitiko tik viena iš dešimties programų. Devyniose programose pavadinimas suformuluotas aiškiai ir suprantamai.

Programos krypties aiškumą atspindėjo penkios programos, kurių vienos kryptis atspindi muziko mėgėjo ugdymą, dviejų – profesionalo ugdymą, dviejų – profesionalo ir mėgėjo ugdymą. Vertinant pastarąsias dvi diferencijuotą ugdymą atspindinčias programas (programa ir muzikui mėgėjui, ir muzikui profesionalui), paaiškėjo, kad vienoje jų atskleistas ugdymo turinys neatspindi esminių skirtumų tarp muziko profesionalo ir muziko mėgėjo ugdymo gairių. Galima teigti, kad ji skirta muzikui profesionalui ugdyti. Programa, nurodžiusi muziko mėgėjo ugdymo kryptį, taip pat savo turiniu labai artima muziko profesionalo ugdymui.

Kitose penkiose tirtose programose kryptis aiški iš dalies, t. y. programose nėra konkrečiai įvardyta programos kryptis, tačiau jose įvardytos ugdymo gairės, siektini rezultatai, tikslai, uždaviniai atspindi muziko profesionalo ugdymą. Galima daryti prielaidą, kad devynios iš dešimties programų yra skirtos tik muzikui profesionalui ugdyti.

Siekiant išsiaiškinti kiek programos kryptį atitinka programoje atspindėtas turinys, vertinti *Mokymo programos tikslai, rezultatai, įgyjamos kompetencijos*. Šie programos elementai paminėti tik vienoje fortepijono dalyko programoje, t. y. tik viena iš dešimties programų visiškai atitinka kriterijus. Šioje programoje *tikslai, rezultatai, įgyjamos kompetencijos* atspindi muziko profesionalo ugdymui keliamus tikslus, uždavinius, koompetencijas. Viena programa neatitinka kriterijų – tikslai, uždaviniai, rezultatai, įgyjamos kompetencijos programoje nepaminėti. Visose likusiose aštuoniose, iš dalies atitinkančiose vertinimo kriterijus programose yra paminėti tikslai, septyniose ugdymo tikslai atitinka muziko profesionalo ugdymo tikslus, vienoje – ir muziko profesionalo, ir muziko mėgėjo. Kompetencijas išskiria tik viena iš aštuonių programų, rezultatus – dvi programos. Minėtos kompetencijos ir rezultatai atitinka muziko profesionalo ugdymą. Daroma išvada, kad *Mokymo programos tikslai, rezultatai, įgyjamos kompetencijos* visiškai atitinka muziko profesionalo ugdymą, vos viena iš dalies kriterijus atitinkanti programa šiuos elementus grindžia diferencijuotu ugdymu.

1 lentelė

Prog rama	Tikslai orientuoti į			Rezultatai orientuoti į			Kompetencijos orientuotos į		
	Prof. ugdym ą	Mėgėjo ugdymą	Prof. ir mėgėjo ugdymą	Prof. ugdymą	Mėgėjo ugdymą	Prof. ir mėgėjo ugdymą	Prof. Ugdymą	Mėgėjo ugdymą	Prof. ir mėgėjo
P 1	x	-	-	-	-	-	-	-	-
P 2	x	-	-	-	-	-	-	-	-
P 3	x	-	-	x	-	-	x	-	-
P 4	x	-	-	-	-	-	-	-	-
P 5	-	-	x	-	-	-	-	-	-
P 6	x	-	-	-	-	-	-	-	-
P 7	x	-	-	-	-	-	x	-	-
P 8	x	-	-	x	-	-	-	-	-
P 10	x	-	-	x	-	-	-	-	-

Rezultatų pasiekimui numatomo ugdymo turinys tyrėjos išskaidytas į tris pagrindinius elementus: pianisto rankų nustatymas ir pagrindiniai grojimo principai (etiudai, gamos, klavyro pratimai); tradiciniai mokinio raiškos būdai pamokoje ir už jos ribų; rečiau naudojami mokinio raiškos būdai pamokoje ir už jos ribų. Kriterijų *visiškai* atitinka dvi programas. Jose atskleisti pianisto rankų nustatymas ir pagrindiniai grojimo principai, tradiciniai mokinio raiškos pamokoje būdai pamokoje ir už jos ribų (vieši mokinio pasirodymai, skaitymas iš lapo, ansamblinis muzikavimas) bei rečiau mokymo procese naudojami būdai pamokoje ir už jos ribų (diskusijos muzikinėmis temomis, koncertų lankymas, naujo muzikinio teksto studijavimas, įrašų klausymas, literatūros apie žymius muzikus skaitymas). Likusios programos kriterijus atitinka *iš dalies*: programose pateikti pianisto rankų nustatymui bei svarbiausiems grojimo principams įsisavinti reikalingi metodai gamos, etiudai, klavyro pratimai – tai įrodo vyraujančią tarp programų profesinę ugdymo kryptį; aštuonių programų turinyje vyrauja tradiciniai mokinio raiškos pamokoje būdai, ugdymo procese nenaudojami įvairesni, šiuolaikinius ugdymo/si tikslus atspindintys būdai.

Siekiamų gebėjimų vertinime tik viena programa visiškai atitinka kriterijus. Joje išskirta svarbiausių profesinių, meninių, socialinių asmenybinių gebėjimų lavinimas ir jų tarpusavio dermės ugdyme svarba. Visose devyniose programose akcentuoti profesiniai gebėjimai, kūrinių atlikimo perfekcijos siekis. Dviejose iš devynių programų iš dalies, neišsamiai paminėti tiek profesiniai meniniai, tiek asmenybės socialiniai gebėjimai, likusiose programose paminėti arba profesiniai meniniai, arba asmenybės socialiniai gebėjimai.

Rezultatų pasiekimui numatomo ugdymo turinio ir *Siekiamų gebėjimų* rezultatai sujungti į vieną lentelę, kurioje matyti, kaip kiekvienoje programoje dera šios svarbiausios vertinimo sritys.

2 lentelė

Rezultatų pasiekimui numatomo ugdymo turinys			Programa	Siekiami gebėjimai		
pianisto rankų nustatymas ir pagrindiniai grojimo principai	tradiciniai mokinio raiškos būdai pamokoje ir už jos ribų	Retesni mokinio raiškos būdai pamokoje ir už jos ribų		Profesiniai	Meniniai	Asmenybės socialiniai
x	x	-	P 1	x	x	-
x	x	-	P 2	x	x	-
x	x	x	P 3	x	x	x
x	x	-	P 4	x	x	-
x	x	-	P 5	x	x	-
x	x	-	P 6	x	x	-
x	x	-	P 7	x	x	-
x	x	x	P 8	x	-	x
x	x	x	P 9	x	x	x
x	x	-	P 10	x	x	-

Lentelės duomenys leidžia teigti, kad ugdymo turinyje naudojant pianisto rankų nustatymą, pagrindinių grojimo principų taikymą bei tradicinius mokinio raiškos būdus pamokoje ir už jos ribų galima ugdyti profesinius, meninius gebėjimus. Retesnių mokinio raiškos būdų pamokoje ir už jos ribų naudojimas skatina asmenybinių socialinių gebėjimų ugdymą – reikšmingą šiandienos ugdymo konteksto elementą.

Vertinant programose esančias *repertuaro* rekomendacijas, kriterijų *neatitinka* dvi programos – jose repertuaras nėra nurodytas, apsiribota skaičiais, kiek mokinyss per metus privalo išmokyti kūrinių. Abiejose programose šis žanrų skaičius pagrįstas ugdymo turinio, skirto konkrečiai klasei, įsisavinimu, tam tikrų gebėjimų lavinimu bei jų vertinimu. Įvertinus likusias aštuonias programas galima teigti, kad rekomenduojamas repertuaras – visais (faktūros, formos, turinio) atžvilgiais sudėtingas, skirtas muziko profesionalo ugdymui, rekomenduojamame repertuare nėra įtraukta „lengvesnių“ žanrų, stilių kūrinių, kurie būtų prieinami norintiesiems muzikuoti savo malonumui. Diferencijuojant ugdymo programą ar kuriant programą muzikui mėgėjui, išauga tinkamo, ugdymo tikslus atitinkančio repertuaro parinkimo svarba. Išsamios tyrinėtų programų repertuaro rekomendacijos įrodo ne tik siūlomo repertuaro ribotumą, bet ir nemenkas sąsajas su „rusų pianizmo mokykla“, išplėsta tam tikru tautiniu repertuaru.

Mokinio pasiekimų vertinimo kriterijai – reikšmingas šiuolaikinio ugdymo aspektas, glaudžiai susietas su naujais šiuolaikinių ugdymą atspindinčiais mokymosi tikslais. Mokinio vertinimas padeda apibrėžti ugdymo pobūdį, taigi iš dalies gali suteikti informacijos ir apie tyrinėjamo kryptingo muzikinio ugdymo gaires. Vertinant šią svarbią sritį programose išsiaiškinta, kad visiškai kriterijus atitiko tik viena iš dešimties programų. Joje atspindėta visų reikiamų elementų – mokinio pastangų, pažangos, profesinės ir meninės raiškos kokybės vertinimo dermė. Kriterijų neatitinka (neatspindi jokių vertinimo gairių) septynios programos. Dvi programos kriterijus atitinka iš dalies: vienoje jų akcentuotas meninės atlikimo kokybės vertinimas, kitoje – mokinio pastangų, pažangos, geranoriškumo vertinimas.

Vertinant *Materialius, žmogiškus ir didaktinius mokymo programas išteklius* atskleista, kad visiškai šios srities kriterijų neatitiko nė viena programa. Devyniose iš dalies kriterijus atitinkančiose programose apsiribota tik repertuaro nuorodomis, nenurodyta kitų metodinės literatūros šaltinių. Taip

pat programose neatspindėti pagal programą dirbsiančių žmonių kvalifikaciniai reikalavimai bei materialūs ištekliai. Vienoje programoje nenurodyti jokie šios vertinimo srities elementai – ji neatitiko kriterijų. Ši programų vertinimo sritis visose programose atskleista silpniausiai, nepateikta jokių įrodymų, kad programai funkcionuoti netrukdyt mokytųjų kompetencija, materialinė bazė ir darbui būtinos priemonės bei tinkamas inventorių.

Išvados

- Daugelyje vertintų programų išskirti tikslai atitinka profesiniam ugdymui keliamus tikslus.
- Rezultatams pasiekti numatomo ugdymo turinio elementai (*gamos, etiudai, pratimai*) yra visų programų sudėtinė dalis, atspindinti muzikui profesionalui keliamus tikslus; beveik visose programose vyrauja tradicinės mokinio raiškos formos pamokoje ir už jos ribų, nenaudojant *improvizacijos, grojimo iš klausos, komponavimo ir kt.*
- Programose rekomenduojamas repertuaras labiau tinka muzikui profesionalui ugdyti.
- Dauguma programų orientuotos į profesinių meninių gebėjimų lavinimą, kūrybinių atlikimo perfekciją, tik keliose programose užsimenama apie asmenybės socialinių gebėjimų lavinimą.
- Daugumoje programų nėra paminėtas mokinio vertinimas – svarbi ugdymo tendencijų šiuolaikiškumą atspindinti sritis.
- Programose neatskleisti materialūs, žmogiški mokymo programos tikslai; apibūdinant didaktinius išteklius apsiribota repertuaro rekomendacijomis, nenurodyta kitos svarbios metodinės literatūros šaltinių.
- Dauguma programų neatitinka *neformalaus ugdymo koncepcijos* bei *muzikos mokyklų programinių reikalavimų*.
- Programų vertinimas įrodė, kad pianisto ugdymas sutelktas į muziko profesionalo ugdymo gaires, trūksta naujus ugdymosi tikslus atspindinčios programos, tinkamos muzikui mėgėjui ugdyti.
- Tirtų programų sudarymo kokybė vertintina kaip žema; be minėtų trūkumų, programose gausu gramatinių, stiliumo, logikos ir kitokių klaidų.

Summary

The conducted research has shown that only 3 % of all contemporary music school graduates choose to be professional musicians by studying at schools of formal music education (conservatoires, art schools, LAMT) in Lithuania. Therefore, teaching methods (high teaching standards necessary for professional education) corresponding to the needs of a small number of students are applied to 97 % of students who do not intend to continue their studies as professionals. A big contrast in percentage points to an evident lack of attitude differentiation in contemporary music teaching issues. 97% of music schools students music amateur program in need, because there is no system in Lithuania, which permits to differentiate the form of training according to different needs and possibilities of students. Up to now the programmes requirements and tasks of training process in modern – day children music school are formulated orientating towards the training of a professional musician, say scientists J.Antanavičius and A.Piličiauskas who are researching the training at children's music schools. The evaluation of various Lithuanian piano speciality programmes of music schools in 2011 made by G.Gabnytė have also proved it.

Meaningful changes in modern – day music school might be: implementation of new training programmes which reflect various teaching and learning alternatives, refreshing of the training curriculum, introduction of individualised teaching methods adapted for students of all levels.